

CSOÓRI SÁNDOR

Ünnepi est és a harag napja

 szinte rokonszenvvel köszöntök mindenkit, aki elfogadta hívásunkat, és el is tudott jönni ma esti rendezvényünkre. Ha sejtésem nem csap be, összejövetelünk egyszerre lesz ünnepi alkalom és a harag napja is.

Ez a két teljességre törő emberi érzelem nemigen szokott összeférni egymással, még a mennyezeti lámpák fényében sem, de hosszú, hosszú idők óta megszoktuk már, hogy többféle élet koloncát hordozzuk a nyakunkban egyszerre, egymás mellett.

Társadalmi életünket ma sokan tudathasadásos jelzővel szokták emlegetni. Mindenki tudja, miről van szó, de én inkább jellemhasadásos korszaknak mondanám a legsilányabb édenkert összes kívánalmával együtt: lopással, hazudozással, göggel, undok trükkökkel, a szegények kínzássá fajuló táncoltatásával és így tovább, és így tovább. A kert ismerős csúszómászója, a kígyó már nem a fák ágai közt tekereg, hanem a bentlakók derekán vagy a zsebében.

Bármilyen lidérces öröm lenne is így folytatnom ezt a bevezetést, nem engedhetem meg magamnak, mert nem erre születtem.

Úgy gondolom, hogy estünket inkább az öröm és az izgalom eseményeivel kezdem.

A történelem is ezt a sorrendet ajánlja.

Mindenkinek azzal büszkélkedünk, hogy húszéves a *Hitel*. Szép idő! – mondják innen-onnan. Sajnos, ez nem igaz! A *Hitel* valójában harminc éves, ha a kihordási időt is hozzáadjuk a születéséhez.

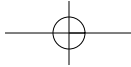
Kezdjük tehát a legelején.

1979 őszén Németh Lászlóék sugalmazó lakásában vendégeskedtünk tízen-tizenöten. Czine Mihályra emlékszem, Domokos Mátyásékra, Kodolányiéokra, Ikára és Gyulára, Kiss Ferencre és Illyésékre. Ella néni volt a vendéglátó, Illyés pedig a fővendég Flóra nénival. Magától értetődik, hogy a beszélgetés óriáskereke Illyés körül forgott, színesen, szellemesen, fölpörgetve az illyési humor szikrázó fordulataival.

Egy lélegzetrésnyi szünetben, magam se tudom miért és hogyan, én szólaltam meg:

– Gyula bácsi, kellene egy új lapot indítanunk, mert a mi koravén nemzedékünknek néhány hónapig volt csak folyóirata: az *Új Hang*. Igaz, az se volt teljesen

Elhangzott 2008. november 7-én, a *Hitel* húszéves születésnapját ünneplő esten.

a mienk, és 1956-ban hősi halált halt az is. Kik voltak a munkatársaink? Elsősorban Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Szécsi Margit, Sánta Ferenc, Csurgó István, Moldova György. Sőt, Szabó Lőrinc *Huszonbatodik év* szonettjei is ott kezdtek megjelenni a hosszú letiltás után.

– Uraim, hallották? A fiatalember új lapot akar – váltott át Illyés a maga gnyoros, csipkelődő hangjára. – Ráadásul független lapot! Nem lázasnak tetszik lenni? – fordult oda hozzám. Mert ha igen, azonnal hívok egy taxit, és hazaviszem. Remélem, vizes lepedője van otthon? Az rögtön lehűti majd.

– Köszönöm, van, de én most egy új lapról beszélek.

– Én is! Beállt már a kolduló barátok rendjébe? Mert sok-sok forintot kellene összegyűjtenie gyorsan! Csak nem képzeli, hogy ennek a népnek van annyi fölösleges pénze, mint amennyibe egy ilyen lap kerülne?

– Holnapig még kibírom ezt a lázas állapotot – feleltem –, de reggel korán én állok oda a Józsefhegyi út sarkára egy taxival, és elviszem Gyula bácsit nyolc-tíz hírlapárúsító bódéhoz, nézze meg, hogy ez a nép hány kukucskáló-szájtáti újságra pocsékolja a pénzét.

– Írjon inkább egy kiváló eposzt, egy hőskölteményt, amelyből megtudjuk, milyen nehéz effélet megcsinálni.

Emlékezetem szerint ez volt a *Hitel* első jelenete.

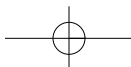
A második az, amikor néhány nap múlva Illyés megkérte Kodolányi Gyulát, hogy jöjjön át hozzám a Keleti Károly utcába, s faggasson ki, milyen független lapra gondolok én a barátaimmal együtt.

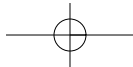
Beszélgetésünk mondataira már csak halványan emlékszem, de a rögeszméimre inkább.

1956 után két évvel, mondhatnám, hogy ösztönösen alapítottuk meg a Belvárosi Kávéház asztaltársaságát. A társaságban, szerencsénkre, nemcsak írók verődtek össze, hanem filmrendezők, festők, közigazdászok és filozófusok is. Néhány nevet említek csak meg a társaságból: Hernádi Gyula, Tornai József, Mészöly Miklós, Jancsó Miklós, Orbán Ottó, Konrád György, Sík Csaba, Liska Tibor, Orosz János, Horgas Béla, Sükösd Mihály, Marsall László és természetesen, jómagam.

Ha szabad nagy szavakat is használom, két történelmi erénye maradt ennek a társaságnak. Az egyik az, hogy legalább három évtizeden át sikerült megszűntetnünk, magunk között, a népi-urbánus ellentétet, a másik pedig az, hogy ebből a szeszélyek nélküli csapatból választódott ki a magyar ellenzéki értelmiségiek java része.

A hetvenes évek vége felé és a nyolcvanasak elején erősödött meg Lengyelországban, Csehországban, Szovjetunióban és Magyarországon is a földalatti irodalom, az úgynevezett szamizdat. Bevallom, én nagyon helyeseltam, hogy az írók egy része *csak azért sem* adja meg magát! Levinni az irodalmat a föld alá: önmagában már az is lázadás. Erős beszéd a hatalmon lévőkkel szemben. És a Duraykönyv előszavával és más tanulmányaimmal én is beálltam a legüldözöttebb írók közé. Különösen azért, mert a *Hitel* körül is nagy volt a hallgatás.

Aztán eljött a nap, amikor 1982 novemberében, ismét Németh Lászlóéknál, huszonketten megalapítottuk a lapot. Illyés egy képes albumot hozott a családnak, és ajánlás helyett ezt írta a könyv első oldalára: „Midőn a Hitelt megalapítottuk.”

Ettől a naptól kezdve a *Hitel* nem csupán ábránd volt, hanem kötelesség is. A kiút reménye. Úgyis mondhatnám, hogy másra nem is igen figyeltünk. Illyés jóváhagyása a több évszázados magyar irodalom jóváhagyását jelentette. Még a halálos ágyán is két földi dolog izgatta: a *Hitel* ügye és a Bethlen Gábor Alapítvány sorsa. Én már többször leírtam, hogy a legszívósabb széchenyis erő és akarat Illyésben támadt föl leginkább, de még mindig nem tárult föl annyira, hogy mindnyájan ráismernénk. A *Széchenyi hídja* című verséből idézek három sort. Az eleven hídról így beszél a költő:

*Egy mondandón, mit nem papírlapokra
bízott...
egy derék eszmén járok át naponta.*

És a másik sor így hangzik:

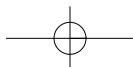
Kézzeled érintetek egy győzedelmet.

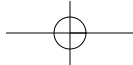
Sajnos a mi *Hitelünk* és a Bethlen Gábor Alapítvány kézzel fogható győzelmét nem élhette már meg Illyés, mert erre még, halála után, öt évig kellett várakoznunk.

A kétheti lap 1988. november 2-án jelent meg, Illyés Gyula születésnapján Melocco Miklós szikár, de hatásos címlapjával. Ha jól emlékszem, az első szám húszezer példányban fogyott el, s utána is kellett még nyomtatni, a későbbieket negyven- és hatvanezer példányban. A lap főszerkesztője Bíró Zoltán volt, a szerkesztője Alexa Károly. A többi munkatárs a lakiteleki tábor résztvevőiből toborzódott össze. A munkatársak? Az akkori magyar irodalom legszínvonalasabb és legizgatóbb világú emberei. Mészöly Miklós, Szécsi Margit, Sütő András, Fekete Gyula, Tornai József, Domokos Mátyás, Orbán Ottó, Cseres Tibor, Páskándi Géza, Nagy Gáspár, Balassa Péter, Lászlóffy Aladár, Konrád György, Esterházy Péter, Galgóczi Erzsébet, Csurka István, és sokan mások.

Így a győzelem az egész magyar irodalomé volt.

Sajnos, 1992-ben a kéthetes *Hitel*, kényszerűségből, havi lappá változott. Furcsa módon a demokráciának nyilvánított új korszak csonkította meg. Az első szabad választáson győzött a Magyar Demokrata Fórum, de a fölhalmozódott kölcsönök, adósságok terhe megrendítette a győztest. A választások második fordulója előtt „valakik” fölszólították Antall Józsefet, hogy előre láthatóan az „ezüstérmes” párt a szabaddemokraták pártja lesz, tehát ennek a két pártnak kell együtt dolgoznia ahhoz, hogy Magyarország vér nélkül léphessen át a szocializmusból a demokráciába. Sőt, biztosítékul még kössenek paktumot is, hogy az országot segítő nyugati magánbankok biztonságban hagyassák itt nálunk a pénzüket, különben kénytelenek lesznek kivinni.

Szerintem, Antall Józsefnek ekkor kellett volna kiállnia az ország elé, s minden magyar ember füle hallatára kimondani: a bankároknak szóló egyetlen mondatot:

– Tisztelt Uram, nagyon köszönjük, hogy Magyarországon tartották eddig a pénzük egy részét, és nagyon sajnáljuk, ha elviszik, de kérünk másoktól!

Néha egy mondat is képes megváltoztatni a történelmet. Ha kimondja ezt a mondatot a miniszterelnök, egyedül összegyűjthette volna azt a szavazatmennységet, amivel nem kellett volna paktumot kötnie a Magyar Demokrata Fórum elnökségének tudta nélkül.

Hogy kínlódott később ezzel a kérdéssel, onnan tudom, hogy nem sokkal ezután, egy kis csapatot elküldött Tajvanba kölcsönt szerezni, de Kína magyar nagykövete ilyen-olyan alakoktól vagy idomított sárkányoktól meghallotta ezt a különös hírt, s azonnal fölhívta Antallt: Miniszterelnök úr, ha nem rendeli azonnal vissza megbízottjait, Kína megszakítja diplomáciai kapcsolatát Magyarországgal. Kulin Ferencéknek rögtön haza kellett jönniük Tajvanból.

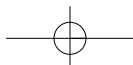
Ezek persze csak történetzilánkokcskák, közöttünk és mögöttünk ott süvítettek a Fekete Jánosok, netán a Soros Györgyök még „hasznosabb tanácsai” is. A nem-sokára kirobbanó taxisblokád bizonyára nem isteni sugallat volt, hanem azoké, akik sokkal, de sokkal jobban értettek a politikához, a mesterséges csődhelyzetek megteremtéséhez, mint a taxisok. Bocsánatot kérek a személyeskedés miatt, de például Göncz Árpád arcán én nem az aggodalom és a rémület lila foltjaira emlékszem azokból az időkből, hanem inkább a sorsdöntő izgaloméra.

Saját látomásomért, természetesen, én felelek, de azok az események, amelyek ezután történtek, külön-külön is ezt igazolták. Azok a barátaim, akikkel harminc éven át nyíltan, mellékgondolatok nélkül törtük a fejünket, kezdtek elmaradni mellőlem. Sajnos, én is tőlük.

* * *

Végére hagyom a haragot, amelyet az elején emlegettem. Örülök a *Hitel* hús esztendejének, de örööm egyik fele folyamatosan árnyékban van. Erényünk az volt, hogy a magyar irodalom legerősebb hagyományát életben tudtuk tartani, de a történelmi érzék megőrzésén túl a jelen időt képtelenek voltunk föllázítani és forradalmasítani. Az ismerős magyar végzetet időről időre a banalitás vette át. Németh László azt hagyta ránk örököül, hogy a nagy ellenség ellen nagy lelket kell növeszteni. Igen, de hogyan? Mi a demokrácia körüli hazug küzdelmekben annyira kifáradtunk már, hogy ellenfeleinket csak lenézni tudjuk.

Talán 1988-ban jobban föl kellett volna készülnünk a rendszerváltozásra. A jövőre! Tudnunk kellett volna, hogy Közép-Európában a demokrácia nem a minőség terméke lesz, hanem a mennyiségé. És a múltunkból két év alatt annyi gyalázatot, bűnt, kegyetlenséget föl lehetett volna tárnunk, amely sok zöld lámpát vörösre állított volna át ellenfeleink előtt. Kezdhattuk volna 1956 „dicsőséges” leverésével, a történelmi magyar parasztság és munkásság teljes tönkretételével, a nemzethez hű maradék polgárság és arisztokrácia eltiprásával, a magyar vidék meddősítésével, az értelmiség lezüllesztésével. És így tovább, és így tovább.

Sőt elmaradt a *nagy vallatás* pillanata is, amelyben – az egyenrangúságra hivatkozva – meg kellett volna vallatni az egykori hős vallatókat is, nem kínzással, ahogy ők csinálták, hanem bűneiknek megfelelően el kellett volna tiltani őket egy vagy két választáson való részvétel jogától is. Az első szabad választáson 1990-ben – jelképesen szólva – olyan is megesett, hogy a jobbfelőli szavazófülkében olyan ítélő bíró szavazott, aki a mellette lévő fülkében szavazó fiatalembernek az apját akasztatta föl.

Nem tudtak egymásról, de a titokzatos bűn máig itt imbolyog közöttünk.

Ha efféle ügyekben is sűrűbben szólaltunk volna meg, jobb folyóiratot ünnepelehetnénk most. Sajnálhatjuk a mulasztást, mert sokkal, de sokkal több államtitokkal vagyunk ma körülvéve, mint húsz évvel ezelőtt.

Tisztelt Jelenlévők! Ez lehetne a végszó!

De remélem, hogy a *Hitel* huszonegyedik évét már könnyebb szívvel ünnepelehetjük meg.

